

Nederlandse vertaling (2012)

van

DE HEIDELBERGSE DISPUTATIE

Heidelberg 1518

Weimarer Ausgabe (WA) 1, 350-374

Voorwoord:

Een halfjaar na het verschijnen van zijn stellingen tegen de aflaat krijgt Luther gelegenheid om op het generale kapittel van de Augustijner orde zijn opvattingen te verdedigen. Hoewel de halve wereld in rep en roer is over zijn optreden, wijdt hij daaraan geen woord. De stellingen die hij nu verdedigt – zijn vriend Beier, metgezel op de weg van Wittenberg naar Heidelberg, is zijn opponent – houden zich niet meer op met verkeerde kerkelijke praktijken. Ze steken af naar de diepte van zijn nieuwe, Bijbelse theologie. In scherp gestelde ‘paradoxen’ draagt de jonge hoogleraar zijn leer van zonde en genade voor. Maar niet alleen dat, ook van de geknechte wil en de doemwaardige menselijke prestatie, van de verborgen God en Zijn vreemde werk, van de spanning tussen natuurlijke en geopenbaarde theologie – theologie van heerlijkheid en theologie van het kruis noemt hij ze. Maar hij spreekt ook over de nieuwe geboorte en gehoorzaamheid van de gelovigen – de navolgers van Christus – die, verlost van hun eigenbedoelingen, opgaan in de ware liefde, die God en de naaste in vrijheid dient. Voor veel ordebroeders en studenten werd het een onvergetelijke dag. Martin Bucer schrijft er over aan een vriend in verrukte stemming. De oude leraars waren ontsteld. Ze begrepen de waarheid van het woord: ‘Dat is de man, die een einde maakt aan de heerschappij van de scholastiek.’

De Heidelbergse Disputatie: 26 april 1518

Broeder Maarten Luther, magister in de heilige theologie, zal de leiding hebben, en broeder Leonhard Beier, magister in de schone kunsten en de filosofie, zal responderen op de gewone plaats bij de Augustijnen van deze wereldberoemde stad Heidelberg.

In volkomen wantrouwen tegenover onszelf, volgens de aanwijzing van de Heilige Geest: ‘Verlaat u niet op uw verstand’ (Spreuken 3:5), leggen wij deemoedig de volgende theologische paradoxen voor aan allen die bij de disputatie aanwezig willen zijn, opdat daardoor duidelijk mag worden of ze terecht of onterecht ontleend zijn aan de goddelijke [= door God

geïnspireerde] apostel Paulus – dit uitverkoren vat en werktuig van Christus – en aan de heilige Augustinus, diens trouwe tolk.

1. De wet van God kan, hoewel ze de heilzaamste regel des levens is, een mens niet tot gerechtigheid leiden – ze staat hem daarbij eerder in de weg.

Dit blijkt duidelijk uit wat de apostel zegt in Romeinen: ‘Zonder de wet is de gerechtigheid van God geopenbaard’ (Romeinen 3:21). Een woord dat de heilige Augustinus in zijn geschrift *Over de geest en de letter* op deze manier uitlegt: ‘Zonder de wet dat wil zeggen: zonder tóédoen van de wet.’ En in Romeinen lezen we: ‘Maar de wet is erbij gekomen om de zonde overvloediger te maken’ (Romeinen 5:20) en ook: ‘Maar toen het gebod kwam, begon de zonde op te leven’ (Romeinen 7:9). Daarom noemt de apostel, in hoofdstuk acht, de wet ook ‘een wet des doods’ en ‘een wet der zonde’ (Romeinen 8:2). Ja, in Korinthe zegt hij: ‘De letter doodt’ (2 Korinthe 3:6). Het is deze zaak die Augustinus in zijn boek *Over de Geest en de letter* voortdurend op elke wet laat slaan. Daarom ook op de wet van God, die toch de heiligste is.

2. Noch veel minder kunnen menselijke werken ons tot gerechtigheid brengen, al worden ze ook met behulp van de stem van de natuurlijke ingeving steeds weer – zoals men dat noemt – herhaald.

Wanneer zelfs de heilige wet van God – de onbevleete, ware en rechtvaardige wet – die God aan de mens als hulp gegeven heeft en waarin Hij hem een licht verschaft boven zijn natuurlijke kracht – namelijk om hem tot het goede te brengen – toch het tegenovergestelde werkt, zodat hij er eerder slechter dan beter door wordt – zeg mij – hoe zou de mens dan zonder dergelijke hulp, op zijn eigen krachten aangewezen, tot het goede kunnen komen? Wie het goede niet doet met hulp van de ander, doet het nog veel minder in eigen kracht. Daarom noemt de apostel in de brief aan de Romeinen alle mensen verdorven en verkeerd en zegt: ‘Er is niemand die verstandig is, niemand die naar God vraagt – ze zijn allen afgeweken’ (Romeinen 3:10 vv).

3. Hoe mooi en goed de werken van de mensen ook telkens weer schijnen, toch zijn ze doodzonden.

De werken van de mensen schijnen van buiten wel mooi, maar van binnen zijn ze vol onreinheid, zoals Christus over de Farizeeërs zegt (vgl. Mattheüs 23:27 vv). In hun eigen ogen, en ook in die van anderen, lijken ze wel goed en mooi, maar God oordeelt niet naar de uitwendige schijn, maar beproeft de nieren en het hart (vgl. Psalm 7:10). Zonder genade en geloof is het onmogelijk een zuiver hart te hebben. Lees dit in Handelingen: ‘Hij reinigde hun harten door het geloof’ (Handelingen 15:9). Het klopt dus: als de werken van rechtvaardige mensen al zonden zijn – zoals onze zevende stelling zegt – hoeveel meer zijn dan de werken van hen die nog niet gerechtvaardigd zijn. De gerechtvaardigden echter

zeggen met het oog op hun werken: 'Ga niet in het gericht met Uw knecht, Heere, want voor U is geen levend mens rechtvaardig' (Psalm 143:2). Zo zegt ook de apostel: 'Die het van de werken der wet verwachten, zijn onder de vloek' (Galaten 3:10). Nu zijn alle werken van de mens werken der wet. En de vloek wordt niet over vergeeflijke zonden uitgesproken – dus zijn het allemaal doodzonden! Als laatste: in Romeinen staat: 'U leert dat men niet stelen mag en u steelt zelf' (Romeinen 2:21). Augustinus legt dit zo uit: 'Volgens hun geweten zijn ze zelf dieven, ook al oordelen zij anderen als dieven en stellen ze hen in het openbaar aan de kaak.'

4. De werken van God zijn, hoezeer ze steeds alle uitwendige schoonheid ontberen en slecht schijnen te zijn, in werkelijkheid onsterfelijke verdiensten.

Dat de werken van God alle uitwendige schoonheid ontberen, zegt de profeet Jesaja: 'Hij heeft geen gedaante of schoonheid' (Jesaja 53:2) en in Samuel staat geschreven: 'De Heere doodt en maakt levend, Hij voert in de hel en weer daaruit' (1 Samuel 2:6). Dat moet men zo verstaan: de Heere slaat ons neer en maakt ons klein door de wet en door de aanblik van onze zonden, zodat we voor het oog van de mensen en in ons eigen oog waardeloos, dwaas en slecht schijnen te zijn – ja, het werkelijk ook zijn. Als wij dat erkennen en belijden, hebben wij geen uitwendige gedaante of schoonheid, maar we leven in de verborgenheid van God – dat wil zeggen in louter vertrouwen op Zijn barmhartigheid. Wij kunnen, wat onszelf betreft, ons alleen beroepen op zonde, dwaasheid, dood en hel. Zoals de apostel zegt in Korinthe: 'Als bedroefden, maar altijd blij, als stervenden en zie, we leven.' Dat is het, wat Jesaja het vreemde werk van God noemt (Jesaja 28:21). Dat doet God met het doel om Zijn Eigen werk daardoor te verrichten. Dat wil zeggen: Hij slaat ons neer in onszelf door ons tot wanhopigen te maken, om ons op te heffen in Zijn barmhartigheid en door ons tot mensen 'der verwachting' te maken. Zo staat het ook in Habakuk: 'Als U toornig zult zijn, zult U aan Uw barmhartigheid denken' (Habakuk 3:2). Zo'n mens heeft een mishagen aan zichzelf in al zijn werken. Hij ziet geen enkele schoonheid in zichzelf. Hij ziet daarentegen zichzelf in al zijn verkeerdheid. Ja, ook zuiver uitwendig bezien doet hij dingen die anderen dwaas en verkeerd vinden. Aan deze misvormde gestalte krijgen wij deel, hetzij doordat God ons tuchtigt, hetzij doordat wij onszelf aanklagen, zoals het staat in Korinthe: 'Als wij onszelf oordelen, worden we niet geoordeeld door de Heere' (1 Korinthe 11:31). Hetzelfde is ook bedoeld in Deuteronomium: 'De Heere zal Zijn volk richten en over Zijn knechten zal Hij Zich erbarmen' (Deuteronomium 32:36). Op deze wijze dus zijn onze werken zonder gedaante en schoonheid, maar de werken die God in ons werkt – dat wil zeggen de in deemoed en vrees volbrachte werken – zijn werkelijk onsterfelijk. Onze enige verdienste bestaat in deemoed en vrees van God.

5. De werken van de mensen - wij spreken van die, welke goede werken schijnen – zijn doodzonden, maar niet in die zin dat ze misdaden zouden zijn.

Onder misdaad verstaan we al het verkeerde dat men ook voor een menselijk gericht als grond van aanklacht kan laten gelden: echtbreuk, diefstal, doodslag, kwaadsprekerij enzovoort. Maar doodzonden zijn óók die dingen, die van buiten wel goed lijken, maar van binnen toch vrucht zijn van een slechte wortel en een slechte boom (zie: Augustinus, *Tegen Julianus*, in het vierde boek).

6. De werken van God – wij spreken van die, welke door middel van een mens geschieden – zijn verdiensten, maar niet in die zin dat ze niet tegelijk ook zonde zouden zijn.

De prediker Salomo zegt: 'Er bestaat geen mens op aarde, die zo rechtvaardig is dat hij goed doet en niet zondigt' (Prediker 7:20). Sommigen leggen dat op deze manier uit: een rechtvaardige zondigt wel, maar niet wanneer hij iets goeds doet. Aan deze mensen moet men antwoorden: als dat de bedoeling van de Prediker was, waarom spreekt hij er dan zo uitvoerig over? Houdt de Heilige Geest soms van overbodige woorden, of is Hij praatziek? De zo-even genoemde mening zou voldoende tot uitdrukking gebracht zijn met de opmerking: 'Geen mens op aarde is zo rechtvaardig dat hij geen zonden begaat.' Maar hij zet er de woordjes 'dat hij goed doet' bij: dus geen mens is zo rechtvaardig *dat hij goed doet* en niet zondigt – alsof iemand rechtvaardig zou kunnen zijn, slecht doende! Alleen een gerechtvaardigde handelt immers goed? Als Salomo over zonde spreekt náást de goede werken, spreekt hij op een andere manier: 'Zevenmaal dagelijks valt de rechtvaardige' (Spreuken 24:16). Hier zegt hij niet: zevenmaal dagelijks valt de rechtvaardige, als hij goed doet. Een voorbeeld zal het duidelijk maken: Als iemand met een roestige, oneffen bijl slaat, maakt hij, al is hij nog zo'n goede vakman, toch slechte, ongelijke, oneffen kepen. Zo gaat het ook, als God door óns werkt.

7. De werken van de rechtvaardigen zouden doodzonden zijn, als ze niet, in de ware vrees van God, door de rechtvaardigen als doodzonden gevreesd werden.

In de eerste plaats volgt dit zondermeer uit de vierde stelling. Want wie zijn vertrouwen stelt op een werk, waarvoor hij juist vrezen moet, geeft zichzelf de eer en rooft deze van God, Die men bij ieder werk vrezen moet. Zo iemand zet de dingen toch wel volkomen op z'n kop, namelijk, omdat hij een behagen in zichzelf heeft, van zichzelf geniet in zijn werken en zichzelf als een afgod aanbidt. Zo doet ieder, die zeker denkt te zijn van zijn zaak en geen weet heeft van de ware vreze Gods. Als hij vrees had, zou hij immers niet zo zeker zijn en geen welgevallen in zichzelf hebben, maar zichzelf welgevallig zijn in God.

In de tweede plaats wordt het niet alleen ook volkomen duidelijk uit de woorden van de psalmist: 'Ga niet in het gericht met Uw knecht' (Psalm 143:2), maar ook uit deze psalm: 'Ik sprak: ik wil aan de Heere mijn overtredingen bekennen' (Psalm 32:5). En dat het hier niet om vergeeflijke zonden gaat, blijkt uit het feit dat vergeeflijke zonde: niet gebiecht en geboet behoeven te worden. Het zijn dus doodzonden en 'vanwege deze zonden bidden alle heiligen,' zoals op dezelfde plaats gezegd wordt. Daaruit volg dus dat de werken van de heiligen doodzonden zijn. Toch zijn de werken van de heiligen goede werken. Dus zijn ze alleen verdienstelijk omwille van deze hun deemoedige en godvrezende belijdenis.

In de derde plaats vindt u hetzelfde in het *Gebed des Heeren*: 'Vergeef ons onze schulden' (Mattheüs 6:12). Op die manier bidden immers alle heiligen! Daaruit blijkt dat de *schulden*, waarvoor ze bidden – hun goede werken zijn. Dat dit doodzonden zijn, volgt uit het volgende: 'Als u aan de mensen hun feilen niet vergeeft, zal uw Vader aan u uw feilen ook niet vergeven.' U ziet dus: het zijn zonden die hen, als ze niet vergeven worden, in de verdoemenis zouden brengen – tenminste als ze niet oprecht dit gebed bidden en ook anderen vergeving schenken.

In de vierde plaats volgt de tekst uit Openbaringen: 'Niets wat gemeen [= onrein] is, zal ingaan in het hemelrijk.' Alles nu wat de ingang in het hemelrijk verhindert, is doodzonde – of we zouden onder dit woord heel iets anders moeten verstaan dan wat het inhoudt. En ook een vergeeflijke zonde verhindert die ingang, omdat ze de ziel bevlekt en in het hemelrijk niet bestaan kan – dus is dit duidelijk genoeg gezegd.

8. Nog veel meer zijn de werken van de mensen doodzonden, omdat ze zonder vrees in louter verkeerde zekerheid gedaan worden.

Dat volgt noodwendig uit het voorgaande. Want waar geen vrees is, is ook geen deemoed. Waar geen deemoed is, daar is hoogmoed en daar is de toorn en het gericht van God. Want God wederstaat de hoogmoedigen (1 Petrus 5:5). Ja, men kan zeggen dat er nergens nog zonden zouden te vinden zijn als de hoogmoed zou ophouden te bestaan.

9. Te beweren dat werken zonder Christus weliswaar dood, maar geen doodzonden zijn – dat schijnt mij een gevaarlijk verlaten van het pad van de vreze Gods te zijn.

Daardoor immers worden de mensen zelfverzekerd en hoogmoedig – wat gevaarlijk is. Want zo ontnemt men God voortdurend de eer die Hem toekomt en geeft die aan zichzelf, terwijl men er toch alles op moest zetten om Hem, hoe eerder hoe beter, de eer te geven. Daarom geeft de Heilige Schrift de raad: 'Stel niet uit, om u tot de Heere te bekeren' (Jezus Sirach 5:8). Als reeds de mens die Hem eens – voor één keer – Zijn eer rooft, Hem beledigt, hoeveel te meer doet hij het, die haar voortdurend rooft en daarbij dan ook nog zelfverzekerd te werk gaat. Maar wie niet in Christus is, integendeel zich van Hem afwendt, die rooft de eer van God. Dat is duidelijk!

10. Het is inderdaad uiterst moeilijk om in te zien dat zulk een werk dood en toch geen werkelijke doodzonde zou zijn.

Dat bewijs ik zo: als de Schrift over 'dood' spreekt, bedoelt ze volgens haar spraakgebruik niet dat iets wel 'dood' maar toch niet 'dodelijk' zou zijn. Grammaticaal klopt dat al niet, want ook volgens de grammatica is 'dood' meer dan 'dodelijk'. Een dodelijk werk is immers een werk dat dood maakt. Dood-zijn zelf echter, is niet een werk dat afgestorven is, maar dat nooit levend is geweest. Maar een niet-levend werk mishaaft God, zoals geschreven staat: 'De offers van de goddelozen zijn voor God een gruwel' (Spreuken 15:8).

In de tweede plaats: de menselijke wil moet toch bij zo'n dode handeling altijd nog iets doen, hij moet haar haten of beminnen. Hatén kan hij haar niet – want hij is een boze wil. Dus bemint hij haar – hij bemint het dode. En op die manier verheft zich juist hier in zijn wil een boze bedoeling tegen God, Die hij toch zou moeten liefhebben en verheerlijken, zowel hier als in al Zijn werken.

11. Overmoed kan men slechts ontgaan en ware hoop kan alleen bestaan, als men bij elk werk vrees heeft voor het gericht van de verdoemenis.

Dat volgt uit de bovengenoemde vierde stelling. Want het is onmogelijk om op God te hopen, zonder tegelijk aan alle schepselen te wanhopén en te beseffen dat een mens buiten God nergens hulp kan vinden. Aangezien er echter niemand bestaat, die zo'n zuivere hoop bezit – omdat wij ons vertrouwen toch altijd nog enigszins op schepselen stellen – is het duidelijk dat wij vanwege deze onreinheid in alle dingen moeten vrezen voor het gericht van God. En dus moet de overmoed niet slechts bij het handelen, maar al bij het verlangen voorkomen worden. Dat wil zeggen: wij moeten er voortaan een mishagen in hebben om op schepselen te vertrouwen.

12. God acht de zonden alleen dan werkelijk vergeeflijk, als ze door de mensen als doodzonden gevreesd worden.

Dat is voldoende duidelijk uit hetgeen we tot nu toe zeiden. Naarmate wij onszelf aanklagen, verontschuldigt God ons, volgens het woord: 'Beken uw overtredingen, opdat u gerechtvaardigd wordt', en dat andere: 'Opdat mijn hart zich niet neigt tot woorden van boosheid, om de verontschuldigen van de zondaars te verontschuldigen' (vgl. Psalm 141:4).

13. 'Vrije wil' is na de zondeval niets dan een lege uitdrukking – als de wil doet wat in hemzelf is, doet hij doodzonde.

De eerste helft van deze stelling is duidelijk: de wil is een gevangene en slaaf van de zonde. Ik zeg niet dat hij niets is, maar vrij is hij alleen om het boze te doen. Dat zegt de apostel Johannes ook: 'Wie zonde doet, die is knecht van de zonde' en ook deze woorden: 'Als de Zoon u vrijmaakt, bent u waarlijk vrij' (vgl. Johannes 8:34 vv). Daarom zegt ook Augustinus in zijn boek *Over de geest en de letter*: 'De vrije wil zonder de genade heeft alleen macht om te zondigen.' In het tweede boek tegen Julianus zegt hij: 'Vrij noemt men haar, maar zij is geknecht' en zo nog op talloos veel andere plaatsen.

Het tweede volgt uit hetgeen boven gezegd werd en uit Hosea: 'Israël, u brengt uzelf in het ongeluk – want uw heil is in Mij alleen.'

14. De vrije wil heeft na de zondeval tot het goede slechts macht, voor zover hij er principieel voor bestemd is – maar tot het boze heeft hij altijd en feitelijk macht.

Een mens heeft in de dood slechts relatie tot het leven, voorzover hij er principieel voor bestemd is – in zijn leven echter heeft hij een reële relatie met de dood. De vrije wil is dood! Daarvoor zijn de doden die de HEERE opwekte een bewijs, zoals de heilige kerkleraars reeds zeiden. Bovendien bewijst Augustinus het op verschillende plaatsen in zijn geschriften tegen de Pelagianen.

15. Ook in de staat van de onschuld kan een mens slechts staan, voor zover hij er principieel voor bestemd is, niet reëel. Laat staan dat hij daarin vorderingen zou kunnen maken.

De meester van de *Sententiae* [Petrus Lomlardus, II, 24, 1] zegt [abusievelijk] met een beroep op Augustinus: 'Door deze getuigenissen is onweerstaanbaar bewezen dat de mens een zuiver wezen en een goede wil bij de schepping ontvangen heeft, en een hulp, krachtens welke hij standvastig had kunnen blijven. Anders had het de schijn kunnen hebben, dat hij niet door zijn eigen schuld gevallen zou zijn.' Hij spreekt hier van een reëel actief vermogen van de mens. Het is duidelijk dat dit [juist] ingaat tegen Augustinus, die in zijn geschrift *Over de terechtwijzing en de genade* het volgende zegt: 'De mens had het kunnen ontvangen voor zover hij wilde, maar hij had 'het willen' niet ontvangen, waardoor hij gekund had.' Waarbij hij onder 'het kunnen' verstaat de principiële bestemming van de mens en onder 'het willen, waardoor hij gekund had', de reële, actieve kracht van de mens. Het tweede volgt met voldoende duidelijkheid uit de aangehaalde plaats in de *Sententiae*.

16. De mens, die meent dat hij tot de genade kan komen door het doen wat in zijn vermogen is, stapelt zonde op zonde, waardoor hij dubbel schuldig wordt.

Als de mens doet wat hij kan, dan zondigt hij en zoekt hij in alle opzichten het zijne. Als hij echter ook nog zou menen dat hij door deze zonde te doen de genade waardig en tot de genade toebereid wordt, dan voegt hij er bovendien nog trotse overmoed bij. Hij erkent de zonde niet als zonde en het kwade niet als kwaad – en dat is de grootste zonde. Zo staat het in Jeremia: ‘Mijn volk doet een dubbele zonde, Mij, de levende Fontein, verlaten zij en ze graven hier en daar putten vol gaten, die toch geen water houden’ (Jeremia 2:13). Dat wil zeggen: door de zonde zijn ze ver van Mij weggedwaald, maar ze verbeelden zich toch nog steeds dat ze uit eigen kracht het goede kunnen doen.

Nu zegt u: ‘Wat zullen we dan doen? Zullen we de handen maar in de schoot leggen, omdat we toch niets dan zonde doen?’ Daarop antwoord ik: ‘Nee, waarlijk niet, maar luister naar deze woorden en val dan op uw knieën en bid slechts om genade en vestig heel uw hoop op Christus.’ In Hem is ons heil en leven – onze opstanding. Dat is het waarom we deze les krijgen, daartoe stelt de wet ons onze zonde voor ogen, opdat we die erkennen en dan genade vragen en ontvangen. Zo, en niet anders, geeft Hij de deemoedigen genade (vgl. 1 Petrus 5:5), en wie zich vernedert, die zal verhoogd worden (Mattheüs 23:12). De wet vernedert, de genade verhoogt. De wet werkt vrees en toorn, de genade verwachting en barmhartigheid. Door de wet verkrijgt men immers kennis der zonde (Romeinen 3:20). Door de kennis van de zonde ontstaat de deemoed en door de deemoed ontvangt men genade. Zo brengt het vreemde werk van God ten slotte Zijn eigen werk tot stand, omdat het de mens tot zondaar maakt met de bedoeling hem rechtvaardig te maken.

17. Wie zo spreekt, geeft de mens geen reden tot wanhoop, maar brengt hem tot deemoed en spoort hem aan, de genade van Christus te zoeken.

Dat volgt uit hetgeen we zeiden. Volgens het Evangelie wordt het hemelrijk aan kinderen en deemoedigen gegeven en zij zijn het, die Christus liefheeft. Maar zij, die niet weten dat ze verdoemelijke en afschuwelijke zondaars zijn, kunnen niet deemoedig zijn. Zonde wordt echter alleen door de wet gekend. Dus is het duidelijk dat wie steeds predikt dat wij zondaren zijn, niet de wanhoop verkondigt, maar eerder de hoop. Want de prediking van de zonde – of liever de kennis van de zonde en het geloof in zo’n prediking – is toebereiding tot de genade. Het verlangen naar genade ontwaakt eerst, als er kennis van de zonde is. De zieke verlangt immers pas naar een geneesmiddel, als hij bemerkt heeft dat hij pijn heeft en ziek is. Het betekent dus allerminst dat we iemand reden geven om te wanhopen of te sterven, als we een zieke duidelijk maken, hoe gevaarlijk zijn ziekte is. Evenmin betekent de prediking dat we niets zijn en zonder ophouden zondigen – zolang we ons uit eigen kracht tot het uiterste inspannen – dat we daarmee de mensen tot wanhoop brengen, tenminste, als ze geen dwazen zijn. Zo’n prediking bedoelt juist, de mensen verlangend te maken naar de genade van onze Heere Jezus Christus.

18. Het staat vast dat de mens aan zichzelf moet vertwijfelen om geschikt te worden voor de ontvangst van de genade van Christus.

Dit is immers wat de wet wil: dat de mens aan zichzelf vertwijfelt. Daarom brengt de wet ons in de hel, maakt ze ons arm en laat ze ons zien dat we zondaren zijn in alles wat we doen, zoals de apostel doet, wanneer hij zegt: ‘Ons is duidelijk geworden dat we allen

onder de zonde zijn' (vgl. Romeinen 2 en 3). Wie zich uit eigen kracht tot het uiterste inspant en meent dat hij daarmee, al is het in nog zo geringe mate, iets goeds doet, erkent niet dat hij volkomen niets is. Hij wanhoopt niet aan zijn eigen mogelijkheden, integendeel, hij is zo aanmatigend dat hij om genade te verkrijgen op eigen kracht vertrouwt.

19. Niet hij is waard een theoloog te heten, die Gods onzichtbare wezen uit Diens zichtbare werken tracht te begrijpen.

Dat wordt duidelijk uit het voorbeeld van hen, die 'theologen' meenden te zijn, maar door de apostel 'dwazen' genoemd worden (Romeinen 1:22). Het onzichtbare wezen van God bestaat in Zijn kracht, wijsheid, gerechtigheid, goedheid en zo meer. Al zou men al die dingen kennen, daardoor is men nog niet waardig of wijs.

20. Hij daarentegen, verdient met recht de naam van theoloog, die datgene, wat van God zichtbaar is, en Zijn tot ons gekeerde rugzijde, in lijden en kruis aanschouwt en begrijpt.

De ons toegekeerde rugzijde – het zienlijke van Gods wezen – staat tegenover het onzienlijke: het is Zijn mensheid, Zijn zwakheid, Zijn dwaasheid, datgene, waarvan de apostel spreekt: de Goddelijke zwakheid en dwaasheid (vgl. Korinthe 1:25). Want omdat de mensen de uit Gods werken geputte kennis van God misbruikt hadden, heeft God het daarheen geleid dat Hij door het lijden gekend zou worden. Hij liet de wijsheid van het onzienlijke door de wijsheid van het zienlijke verwerpen, opdat zodoende degenen, die de in Zijn werken geopenbaarde God niet vereerd hadden, de in Zijn lijden verborgen God vereren zouden, zoals de apostel zegt: 'Want omdat de wereld door haar wijsheid God in Zijn wijsheid niet leerde kennen, behaagde het God, door de dwaze prediking zalig te maken degenen, die haar geloven.' Zo is het dus voor niemand genoeg, en heeft niemand er voordeel van, om God in Zijn heerlijkheid en majesteit te kennen, als hij Hem niet tegelijk in de nederigheid en schande van het kruis kent. Zo maakt Hij de wijsheid van de wijzen te schande, zoals Jesaja zegt: 'Voorwaar, U bent een verborgen God' (Jesaja 45:15).

Toen dan ook Philippus (volgens Johannes 14:8) geheel in de geest van een theoloog der heerlijkheid, zei: 'Toon ons de Vader', dwong Jezus hem dadelijk om zijn gedachten, die weg fladderden om God elders te zoeken, op Hem Zélf te richten en sprak: 'Philippus, wie Mij ziet, ziet ook Mijn Vader.' Dus in Christus, de gekruisigde, is de ware theologie en kennis van God. In Johannes lezen we: 'Niemand komt tot de Vader dan door Mij' (Johannes 14:6). Maar ook hier: 'Ik ben de deur' en wat daar verder volgt (vgl. Johannes 10:9 vv).

21. De theoloog der heerlijkheid noemt het slechte goed en het goede slecht. De theoloog des kruises noemt de dingen bij hun juiste naam.

Dat is duidelijk. Want wie Christus niet kent, kent ook de in het lijden verborgen God niet. Daarom verkiest hij de werken boven het lijden, eer en heerlijkheid boven het kruis, kracht boven zwakheid, wijsheid boven dwaasheid, kortom het goede boven het kwade. Dat zijn degenen, die de apostel 'vijanden van het kruis van Christus' noemt (vgl. Filippenzen 3:18). Zij haten immers kruis en lijden, ze hebben de werken lief met hun glans en glorie en zo komt het dat zij het goede van het kruis kwaad noemen en het kwade van het werk goed. God kan echter alleen in kruis en lijden gevonden worden, zoals we boven reeds zeiden. Daarom noemen de vrienden van het kruis het kruis goed en de werken slecht. Want door het kruis worden de werken afgebroken, en Adam, die door de werken opgebouwd wordt, wordt gekruisigd. Door zijn goede werken kan een mens immers onmogelijk anders dan opgeblazen worden, tenzij we eerst door lijden en ellende geheel leeg zijn geworden en vernietigd, zodat we tot de erkenning komen dat we zelf niets zijn en de werken niet de onze zijn, maar werken van God.

22. De eerstgenoemde wijsheid, die God's onzienlijke wezen uit de werken probeert te kennen en begrijpen, maakt ons opgeblazen, verblind en verhard.

Dat hebben we reeds gezegd. Want, omdat ze het kruis niet kennen en het haten, moeten ze noodzakelijkerwijze het tegendeel liefhebben: wijsheid, eer, macht en zo meer. En door die liefde worden ze nog meer verblind en verhard. Het is namelijk onmogelijk om begeerte door vervulling van haar wensen te stillen. Want, zoals de liefde tot het geld toeneemt naarmate het geld vermeerdert, zo is het ook met de waterzucht der ziel. Hoe meer ze drinkt, des te feller dorst krijgt ze, naar het woord van de dichter: 'Hoe meer ze gedrenkt worden, des te meer dorsten ze naar water' en het woord van Salomo: 'Het oog wordt nooit verzadigd van zien, of het oor zat van horen' (Prediker 1:8). Zo is het met alle begeerten.

Daarom wordt ook de begeerte om te weten niet bevredigd door de wijsheid, die men verkrijgt, ze wordt daardoor juist geprikkeld. De eerezucht wordt door behaalde eer niet gestild, heerszucht niet door macht en heerschappij en roemzucht niet door lof enzovoort. Christus heeft dat volkomen duidelijk gemaakt, toen Hij zeide: 'Wie van dit water drinkt, zal wederom dorsten' (Johannes 4:13).

Er blijft dus maar één geneesmiddel over: genezing niet door het stillen van de begeerte, maar door het uitdoven daarvan. Dat wil zeggen als iemand wijs wil worden, moet hij niet steeds verder proberen te komen in het trachten naar wijsheid, hij moet achteruit gaan, naar dwaasheid trachten en een dwaas worden. Wie machtig wil worden en geëerd, wie alle dingen tot verzadiging wil genieten, moet macht, eer, lust en het genot van de dingen liever ontvluchten dan zoeken. Dat is de wijsheid, die voor de wereld dwaasheid is.

23. De wet werkt de toorn van God – ze doodt, vervloekt, klaagt aan, oordeelt en verdoemt alles, wat niet in Christus is.

Dit lezen we bij de heilige Paulus: 'Christus heeft ons verlost van de vloek der wet' en verder 'Wie uit de werken der wet leven, zijn onder de vloek' (Galaten 3:10 vv). En in Romeinen staat: 'De wet werkt toorn' (Romeinen 4:15). En verder 'Het gebod dat bedoeld was mij tot het leven te leiden, bleek dodelijk te zijn' (Romeinen 7:10). En: 'Die onder de wet gezondigd hebben, zullen door de wet geoordeeld worden' (Romeinen 2:12). Dus wie meent er goed en verstandig aan te doen om zich op de wet te beroemen, die roemt zijn eigen schande, zijn vloek, zijn toorn Gods – in de dood! Daarom staat er: 'Wat beroemt u zich op de wet?' (Romeinen 2:23).

24. De genoemde wijsheid is op zichzelf niet slecht en men moet ook niet vluchten voor de wet, maar een mens, die vreemd is aan de theologie des kruises, misbruikt ook het beste en maakt er het slechtste van.

In zichzelf is de wet heilig (Romeinen 7:12) en alle gave van God is goed (1 Timotheüs 4:4), heel Gods schepping is zeer goed (Genesis 1:31). Maar, zoals we boven zeiden, wie nog niet afgebroken is, nog niet door kruis en lijden tot niets geworden is, schrijft werk en wijsheid aan zichzelf toe en niet aan God. Hij misbruikt dus de gaven van God en bezoedelt ze.

Wie echter door het lijden geheel ontkleed en leeg werd, die doet het niet meer zelf, maar hij weet dat het God is, Die alle dingen in hem werkt en doet. Daarom is het hem gelijk, of God werkt of niet werkt. Hij beroemt er zich niet op, als God werkt. Hij raakt niet in verwarring, als God niet werkt, hij weet dat hij, wat hem betreft, genoeg doet, als hij lijdt en door het kruis wordt afgebroken om meer en meer tot niets worden. Maar dat is het nu juist, wat Christus bedoelt, als hij in zegt: 'U moet opnieuw geboren worden' (Johannes 3:7). Want wie opnieuw geboren wil worden, moet eerst sterven en met de Zoon des mensen verhoogd worden. Sterven, zeg ik – dat is de dood in zich voelen.

25. Niet hij is rechtvaardig, die veel werken doet, maar hij, die zonder werken veel in Christus gelooft.

Want de gerechtigheid van God wordt niet op grond van al maar herhaalde werken verworven, zoals Aristoteles leert, maar ze wordt door het geloof geschonken. De heilige Paulus zegt: 'De rechtvaardige leeft uit zijn geloof' (Romeinen 1:17) en 'Wie van harte gelooft, wordt gerechtvaardigd' (Romeinen 10:10). Daarom wil ik dat 'zonder werken' zo opgevat hebben: niet dat de gerechtvaardigde niet zou werken, maar zijn werken brengen hem de gerechtigheid niet. Eerder is het andersom: de gerechtigheid brengt de werken voort. Zonder ons toedoen wordt ons genade en geloof geschonken en dan volgen de werken vanzelf. Zo staat het ook geschreven: 'Geen vlees kan door de werken der wet voor Hem gerechtvaardigd worden' (Romeinen 3:20) en 'Zo zijn wij dus van oordeel dat een mens gerechtvaardigd wordt zonder de werken der wet, alleen door het geloof' (Romeinen 3:28). Dat wil zeggen: tot de gerechtigheid dragen de werken totaal niets bij. Wie zo uit het geloof leeft en werkt, weet dus dat zijn werken niet de zijne, maar Gods werken zijn. Daar-

om tracht hij niet daardoor gerechtvaardigd te worden of er eer mee te behalen. Hij tracht naar God. De gerechtigheid door het geloof in Christus is hem genoeg. Dat wil zeggen: Christus is zijn wijsheid, gerechtigheid en zo meer, zoals het geschreven staat (1 Korinthe 1:30). Zelf is hij niets anders dan een werk of werktuig van Christus.

26. De wet zegt: ‘Doe dat’ – maar daarmee is het nog niet volbracht! De genade zegt: ‘Geloof in Hem’ - en reeds is alles volbracht!

Dat de eerste zin waar is, hebben de apostel en zijn uitlegger Augustinus voldoende bewezen. Ook hebben we boven vaak genoeg gezegd: de wet werkt juist toorn en houdt allen onder de vloek gevangen. En daarmee ook de waarheid van de tweede zin bewezen: dat het geloof rechtvaardigt. ‘De wet eist’ – zegt Augustinus – ‘wat het geloof schenkt.’ Zo is Christus door het geloof in ons, ja één met ons. En Christus is de enige, Die rechtvaardig is en alle geboden van God vervult. Daarom vervullen ook wij dóór Hem alle geboden, want Hij is door het geloof de onze geworden.

27. Terecht zou men het werk van Christus ‘werkend werk’ kunnen noemen en het onze ‘gewerkt werk’ en dus zeggen wij dat het gewerkte werk God behaagt door de genade van het werkende werk.

Zodra Christus door het geloof in ons woont, zet Hij ons aan om te werken, door het levende geloof in Zijn werken. De werken immers – die Hij Zelf doet – zijn de vervulling van Gods geboden en zij worden door het geloof de onze. Als we op Zijn werken letten, worden we er vanzelf toe gedreven om Hem daarin na te volgen. Daarom zegt de apostel: ‘Weest navolgers van God, als geliefde kinderen’ (Efeze 5:1). Zo worden onze werken der barmhartigheid uitgelokt door Zijn werken, waardoor hij ons zalig gemaakt heeft, zoals ook de heilige Gregorius zegt: ‘Iedere daad van Christus betekent voor ons een voorbeeld, meer nog: een prikkel om Hem na te volgen.’ Zo is Zijn werk werkend in ons en levend door het geloof en het Hooglied legt met klem beslag op ons: ‘Trek mij achter U mee. Wij volgen de geur van Uw oliën’ (Hooglied 1:3). Dat wil zeggen – de geur van Uw werken.

28. De liefde van God treft het voorwerp van haar liefde niet aan; ze schept zelf datgene, wat ze liefheeft. De liefde van de mens ontstaat daarentegen uit dat, wat ze liefheeft.

Het tweede deel van deze stelling is duidelijk. Alle theologen en filosofen zijn het erover eens dat het voorwerp van de liefde ook haar oorzaak is, daar men volgens de leer van Aristoteles alle krachten van de ziel als passief beschouwt, als ‘stof’, die slechts actief wordt door haar op te nemen. Daarmee bewijst Aristoteles dan meteen dat zijn filosofie strijdig is met de theologie, omdat bij hem de liefde in alle dingen slechts het hare zoekt en het goede meer neemt dan geeft. Het eerste deel is ook duidelijk, omdat de liefde van God, die in de mensen leeft, doet zien dat God zondaren, slechte, dwaze, zwakke mensen liefheeft, om

die rechtvaardig, goed, wijs en sterk te maken. Daaruit blijkt dat God in Zijn liefde veeleer Zich Zelf geeft en het goede Zelf scheidt. Want de zondaren zijn schoon, omdat ze bemind worden - ze worden niet bemind, omdat ze schoon zijn. Daarom is de menselijke liefde gewoon, zondaars en slechtaards te ontwijken. Maar Christus zegt: 'Ik ben niet gekomen om rechtvaardigen te roepen, maar zondaren' (Mattheüs 9:13). Dit is de aard van de liefde des kruises – die uit het kruis geboren is – zij zoekt het niet daar, waar ze het goede vindt, om dat goede te genieten, zij zoekt het daar waar ze het goede aan armen en behoeftigen kan uitdelen. 'Geven is zaliger dan nemen,' zegt de apostel (Handelingen 20:35). Daarom staat er ook in de Psalm: 'Wel hem, die acht slaat op de behoeftige' (Psalm 41:20 vv). Het natuurlijke verstand kan zich niet bezig houden met dat, wat niets is. Dat wil zeggen: met de armen en behoeftigen, het bemoeit zich slechts met dat, wat iets is: met het echte en goede. Want ons menselijk inzicht neemt zijn beslissingen altijd op grond van wat de buitenkant te zien geeft, het let op de uitwendige verschijning en oordeelt naar wat voor ogen is en zo meer.

Oorspronkelijke Latijnse versie: Disputatio Heidelbergae habita, 1518, vgl. WA 1, S. 350-374

Duitse versie van dr. J.G. Walch: Disputation gehalten zu Heidelberg, 1518, vgl. W (2) S. 37- 54

HCVW (2012)